

A 18. SZÁZAD RÉGÉSZETE VISEGRÁDON

KOVÁTS ISTVÁN¹Magyar Régészet 14. évf. (2025) 4. szám, pp. 23–34. <https://doi.org/10.36245/mr.2025.4.1>

A gazdag történelmi múltú Visegrád kevésbé ismert és kutatott időszaka a 18. század. Az elpusztult középkori királyi székhely és rezidencia területén létrejött telepés falu, majd mezőváros településképe, topográfiaja, lakosságának etnikai összetétele gyökeresen megváltozott a 17-18. század fordulójától. Ugyanakkor a kialakuló gazdálkodást és mindennapi életet a korábbi évszázadokhoz hasonlóan erőteljesen befolyásolta a természeti környezet. Különösen a Duna közelsége, valamint a kiterjedt rommező határozták meg alapvetően a barokk időszak építkezéseit és a korabeli Visegrád arculatát. A középkori alapokon új épületek emelkedtek az egyes még álló romok, az egykori úthálózat, telekkeosztás és kommunális létesítmények jelentékeny részeinek felhasználásával. Így alakult ki a 20. század második feléig – sőt egyes esetekben napjainkig is – ismert egyutcsás, szalagtelkes, bizonyos pontokon halmazos településszerkezet, amely sok szempontból közvetlen előzménye a mai Visegrádnak. Erről az időszakról egyre több információval rendelkezünk az írott (történeti-topográfiai) források mellett a hagyományos régészeti korszakhatáron (1711) túlnyúló feltárásoknak köszönhetően is.

Kulcsszavak: Visegrád, Dunakanyar, újkor, régészet, topográfia, kontinuitás

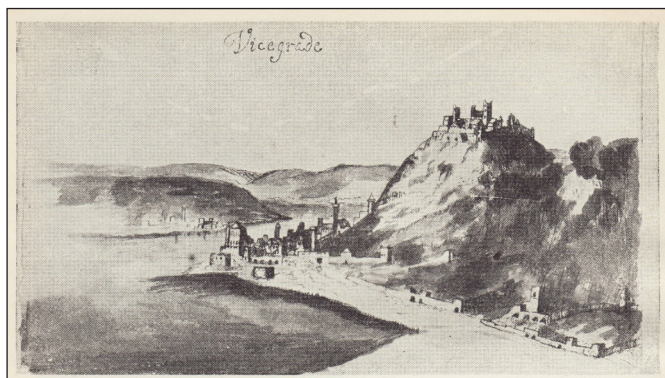
Az elmúlt 20 évben a barokk település nagyon jelentős emlékei kerültek elő a város területén, szinte kivétel nélkül más korszakok ásatásai folyamán. A lelőhelyek egy része korábban is ismert volt, azonban feltárásukat és dokumentálásukat – jelentős részben a régészeti korszakhatár jogi szabályozása miatt – kevés kivételtől eltekintve akkor még nem végezték el. A 2000-es évek elejétől meginduló nagyberuházások és ezzel párhuzamosan a megelőző feltárások és leletmentések a középkori város területén gyakran 18. századi maradványok előkerülésével is együtt jártak. Ezzel a szerencsés körülménnyel egyedülálló lehetőség nyílt a barokk kori Visegrád szisztematikus régészeti kutatására.

LAKOSSÁGCSERE ÉS ROMKONTINUITÁS A 16-18. SZÁZADBAN

Visegrád történetében a 16–18. század között többszörös lakosságcseré zajlott le. A 16. század első felétől a török hódítást követő hatalmi harcok következtében felgyorsult a népesség elvándorlása. Az 1544. évi végleges oszmán foglalást követően a középkori város területén teljes egészében megszűnt az élet. Noha az első török összeíró 1546-ban még 24 családot regisztrált, tényleges létezésük már ekkor kétséges. 1562-től többé már nem is jegyezték fel adófizető keresztény lakosokat (HEGYI 2001, 281). A visegrádi egyházak, kolostorok elnéptelenedése szintén az 1540-es évekre tehető (BUZÁS et al. 1994, 283; BUZÁS & MÉSZÁROS 2008, 76). A török helyőrség martalóc katonasága és a velük beköltöző muszlim és délszláv eredetű keresztény lakosság a Fellegvár és a Salamon-torony körül koncentrálnak a falusias településen élt. Ez nemcsak az írásos források (HEGYI 2001, 281–282; IVÁN 2004, 85–120; 141–158), a hitelesnek tekinthető 16-17. századi metszetek és ostromábrázolások (TOLNAI 2006, 198–205), hanem a régészeti feltárások alapján (KOVÁTS 2010, 48–71) is igazolható. A hódoltságkori település csak az 1684-85. évi háború során pusztult el. A sorozatos ostromok következtében a korszakban végig használatban levő visegrádi vár és épületeinek romosodása olyan mértékű volt, hogy a császáriak a továbbiakban már alkalmatlannak tartották bármiféle használatra, így őrséget sem helyeztek el benne. Ezért legkésőbb 1686-tól, Buda felszabadítását követően a katonai jelenlét is lényegében megszűnt a területen (IVÁN 2004, 102–103).

A romokban álló, teljes mértékben lakatlan Visegrád újratelepítése a visszafoglalás után néhány évvel kezdődhetett meg. 1688-ban kelt az a dokumentum, amelyben első ízben említenek esetlegesen beköltöző

¹ MNM-KK Mátyás Király Múzeum. E-mail: kovatsistvan@visegradmuzeum.hu

1. kép. Edward Brown Visegrád romjait ábrázoló tusrajza (1673)

2. kép. Mikoviny Sámuel Visegrád-látképe (1737)

telepeseket.² Ezt követően 1690–1696 között vannak szórványos források új lakosságról; ez feltehetően még nem állandó megtelepedést jelentett, hiszen ekkor sem a beköltözők nemzetiségéről, sem azok lélekszámáról, vallásáról vagy gazdálkodásáról nem rendelkezünk részletesebb adatokkal. Először az 1696. évi országos összeírás tünteti fel Visegrádot egyértelműen lakott településként (MAGYAR 1998, 11–13). A végleges megtelepedés valószínűleg már a 18. század elején, a Stahremberg-család birtoklása idején ment végbe. A visegrádi uradalom (*Dominium Visegradense*) települései (Maros *oppidum* és Kisoroszfalu) 1700-ban kerültek Ernst Rüdiger von Stahremberg (az 1683. évi ostrom során Bécs védelmét irányító) gróf birtokába. (IVÁN 2004, 211). Pest vármegye egyes, korábban elnéptelenedett területeihez hasonlóan Visegrádon is az 1780-as évekig több hullámban beköltöző, elsősorban katolikus német, kisebb számban magyar és időszakosan „rác” (délsláv) telepeseikkel számolhatunk (MAGYAR 1998, 76–87; KOVÁTS 2020, 18–24).

A régészeti kutatások szempontjából sem mellékes körülmény, hogy a 18. század első felében a városképet és a topográfiát még az egykori középkori város maradványai uralták. A 16–18. század között az elhagyott királyi palota és a nagyobb városi köépületek fokozatosan romba dőltek, de ezek még hosszú ideig láthatóak maradtak (IVÁN 2004, 86–87), sőt az első betelepülők még romokból helyreállított házakban laktak (MAGYAR 1998, 17). Edward Brown angol utazó 1673-ban készült tusrajza például még emeletnyi magasan, tető nélkül álló falakat ábrázol a királyi palota és a ferences kolostor környezetében (DERCSÉNYI 1951, 36; BUZÁS et al. 1994, 282) (1. kép). Több mint hatvan évvel később Mikoviny Sámuel „Visegrád szomorú romjai” mellett már a barokk időszakban emelt új épületeket (plébániatemplom, kápolna) is megjeleníti Bél Mátyás 1737. évi országleírásában (DERCSÉNYI & HÉJJ 1958, 406–408; BENDEFY 1976, 302) (2. kép). A Robert Townson úti beszámolójában megjelent 18. század végi metszeten viszont – a várrendszer monumentális maradványait leszámítva – már nincsenek romok (DERCSÉNYI & HÉJJ 1958, 408; KOVÁTS 2020, 27). Ellenben egyértelműen azonosítható a 18. századi Visegrád számos, többnyire ma is használatban levő fontos épülete és azok elhelyezkedése. Így felfedezhető az uradalmi fogadó, a birtokközpont épületegyüttese a palota területén, a Duna-parti Mária-kápolna, az 1782-re elkészült plébániatemplom, valamint a Várhegy déli gerincén a Kálvária-kápolna (3. kép). A források alapján tehát nyomon követhető, hogy körülbelül száz év leforgása alatt a középkori épületromokat be- és átépítették, elfedték, visszabontották, illetve részben

3. kép. Visegrád látképe Robert Townson „Travels in Hungary” című könyvéből (1797)

² A budai kamarai inspektor levele a visegrádi telepések adómentességéről 1688. október 6. (MNM OL. Jelzet: E278 Fol.446.)

vagy egészben hasznosították. Ennek következtében teljesen átalakult a településszerkezet és a környezet a 18. század végére. Ugyanezt igazolják a korszak térképei, katonai felmérései is, amelyek méretarányukat, a természetes vagy mesterséges tereptárgyak ábrázolását, felirataikat, jelkulcsaikat tekintve is elsődleges információhordozónak tekinthetők (HRENKÓ 1985, 47–49).

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK A 18. SZÁZADI VISEGRÁDON

Az elmúlt két évtizedben a fentebb taglalt sajátos adottságoknak köszönhetően a részletesebben kutatott római és középkori lelőhelyek mellett a régészeti szempontból kevésbé ismert barokk kori településről is sikerült a korábbiaknál nagyságrendekkel pontosabb képet kialakítani. Ez egyaránt igaz a sűrűbben beépült egykori késő középkori és 18. századi településmagra, valamint a ritkán lakott, de a korabeli gazdálkodás szempontjából jelentősebb külterületekre.

A településtől északra magasodó Sibrik-dombon a régóta ismert késő római erőd és Árpád-kori ispánsági vár tervásatásai során például dokumentálták a 18. századi telepítésű teraszos kialakítású irtásföldek, szőlők és gyümölcsösök szárazon rakott támfalait (SOPRONI 1954, 49; BORUZZS 2021, 154–155) (4. kép). A 13. század második felétől napjainkig beépítetlen terület mezőgazdasági hasznosítása a 18–20. század között alapvető fontosságú volt a termőföldben szegény Visegrád lakosai számára. Neve egy 1821. évi úttérképen is *Prata Sibrik*, vagyis Sibrik-mező volt (ASBOTH 1821).

4. kép. Szárazon rakott 18. századi támfal a Sibrik-dombon
(fotó: Boruzs Katalin)

5. kép. Barokk kori malomépület Lepencén
(fotó: Civertan Bt.)

A város déli határán fekvő Lepencén, az egykori strandfürdő területén 2008-ban folytatott nagy felületű régészeti kutatás során bronzkori temető és 2-3. századi településrészlet mellett egy magányos kora újkori kőépület maradványa került elő. Ezt a hozzávetőlegesen északkelet-délnyugati tájolású, háromosztatú, 28 méter hosszú és 8 méter széles téglalap alaprajzú építményt a területre vonatkozó topográfiai adatok (ld. EKF), továbbá egyes épületszerkezeti elemek és a régészeti leletanyag alapján egy barokk kori malomépületként lehetett azonosítani (5. kép). A 60-70 cm széles, agyagba rakott, néhol habarccsal is megerősített falakat vegyes építőanyagokból (törtkő, patakkő, patakkavics, téglá, vályogtégla) emelték a 18. század elején, majd a század folyamán többször is átépítették és bővítették. A háromosztatú építmény vályogtégla válaszfalakkal elválasztott lakószobából, konyhából és műhelyből, valamint az utóbbival összeépített szerszámoskamrából állt. A konyhában négyzetes alaprajzú, patakkő alapozású, agyagból tapasztott felmenő falú kemence vagy kályha állt. Az épület végén a malomkerék tengelyének alátámasztását szolgáló pillérrel egybeépített, nagyobb méretű kövekből durván falazott malomárok húzódott, alján az egykor itt futó patakmeder sóderes-kavicsos rétegeivel. Az épületet a lejtősen alábukó hegyoldalban a sziklaszintre építették. A terület lejtését, a környék természetes vízfolyásait is kihasználva vezették a vizet a malomkerékre a hegyoldalból faácsolatokon, illetve csatornákon keresztül. Ezt az objektum közvetlen környezetének vizsgálata mellett az épületről készült korabeli alap- és homlokzati rajz is megerősíti³ (KOVÁTS 2020, 42).

³ Leonard Schade esztergomi építőmester felmérése az 1770-es évekből (MNM OL. Jelzet: T_1_No_150.)

Ennek alapján egyértelmű, hogy egy felülcsapó vízkerékkel ellátott patakmalom került elő a területen. Megszűnése a leletanyag alapján a 19. század első harmadára tehető; ettől az időponttól pusztán lakóház-ként használták tovább egészen a század utolsó harmadáig, amikor végleg felhagyták (GRÓF 2009, 315; KOVÁTS 2018a, 194–195; KOVÁTS 2020, 38–44).

A középkori város és királyi rezidencia régóta folyó kutatásai során is rendszeresen előbukkantak a barokk időszak mára már nagyrészt elpusztult és föld alá került emlékei. A 18. századi falu ugyanis szinte teljesen az egykori középkori romokra települt. A 14–15. századi kőépületek egy részét újra használatba vették a legtöbbször az eredetitől teljesen eltérő funkcióval, nagyon jelentős külső és belső átalakításokkal. Más maradványokat viszont elbontottak, esetenként tervszerűen elpusztítottak, amelynek két fő oka lehetett. Egyrészt egyes, még álló épületek (pl. a középkori templomok) már a méretük miatt is helyreállíthatatlanok és így alkalmatlanok voltak a telepések számára. Másrészt a bontásokból származó kőanyagot gyakran újabb építkezésekhez használták fel, illetve építőanyagként eladták (BUZÁS & LÖVEI 2001, 33–34). A régi romok bontása és azok kőbányaként történő kiaknázása még a 19. század közepén is jellemző gyakorlat maradt, amelyet az írott források szerint a hatóságok igyekeztek megakadályozni (IVÁN 2004, 115).

6. kép. Középkori toronyra épített 18. századi épületmaradvány (fotó: Kováts István)

A barokk időszak pusztulási és újjáépítési folyamatai az ásatásokon jól dokumentálhatók és keltezhetők. E kutatások alapján tudjuk például azt, hogy a királyi palota középkori északnyugati épületszárnyának jelentős részét csak 1740–1750 körül bontották le. Gyakran robbantással döntötték be a földszinti terek boltozatait és boltvállait, a falakat nem egy esetben egészen a talajszintig visszaszedve. Az 1760-as évek elején kezdték el ugyanitt kiépíteni az uradalmi épületegyüttest a korábbi épületrészek nagyobb arányú felhasználásával. Egyes földszinti tereket kiástak, renováltak, és gabonaraktárként, pinceként, istállóként, kocsiszíneként használták. Az emeleten alakították ki az uradalom gazdatisztjének a lakását. A telek kerítése részben szintén a palota falainak felhasználásával épült (BUZÁS & LÖVEI 2001, 33–34). Az 1730-as években építették be a szomszédos ferences kolostor és templom elhagyott romterületét is. Az utóbbi mellett, lényegében még a késő középkori járószinten, a korabarokk periódusban több agyagba rakott, kőből épült házat emeltek. Ezek egyike, egy nagyméretű, T-alaprajzú épület azonosítható az uradalmi központ intézőházaként, amelynek egyik boltozott szobáját a kolostor tornyának romjaiból alakították ki (6. kép). A késő barokk időszakban, a 18. század második felében a középkori falak többségével együtt lebontották, helyére egy földszintes, kéttraktusos, tizenegy helyiséges lakóház épült istállóval, kocsiszínnel az egykori templom maradványain. Az uradalmi épületegyüttest a 19. század második felében királyi vadászkastéllyá alakították, napjainkra csak az ebből az időből származó neobarokk kapuja maradt meg (BUZÁS & SZŐKE 2025, 75–76).

A késő középkori város számos lelőhelyén is rendszeresen kerültek elő a 18. századi intenzív területhasználatra utaló jelenségek. Egy 16. században elpusztult településrészlet (ötvösműhely, faszerkezetű épületek) feltárása során a 1700-as évek elején ásott kút, valamint a 18. század közepén emelt vegyes falazatú lakóház maradványai láttak napvilágot (7. kép). Mindkettő építéséhez a közvetlen közelben álló, 14–15. századi templomromból származó kváderköveket használták fel másodlagosan (BUZÁS 2007, 46). Egy nagyobb méretű, 14–15. századi lakóház árnyékszékaknáját a 18–20. században pinceként hasznosították; bejáratának 18. század eleji kialakításakor áttörték az akna egyik zárófalát is (8. kép). A telken álló középkori épületromok többségét ugyanakkor a talajszintig lebontották, helyükön egy udvar és rövid ideig gazdasági épületek állhattak (KOVÁTS & GRÓF 2008, 306–307).

7. kép. Középkori kváderekből épített barokk kori kút
(fotó: Kováts István)

8. kép. Középkori árnyékszékaknából másodlagosan
kialakított 18. századi pince (fotó: Molnár Gergely)

9. kép. 18-19. századi struktúrák a visegrádi iskola épületében (mértetezett ortofotó mozaik, készítette: Sandó Norbert)

**VISEGRÁD - Rév u.2.
Általános Iskola****2016/1-2. szelvény
2017/1-6. árok**

FELSZÍNRAJZ

2016.04.05.-
2017.10.06.Boruzs Katalin
Molnár Éva

M=1:100

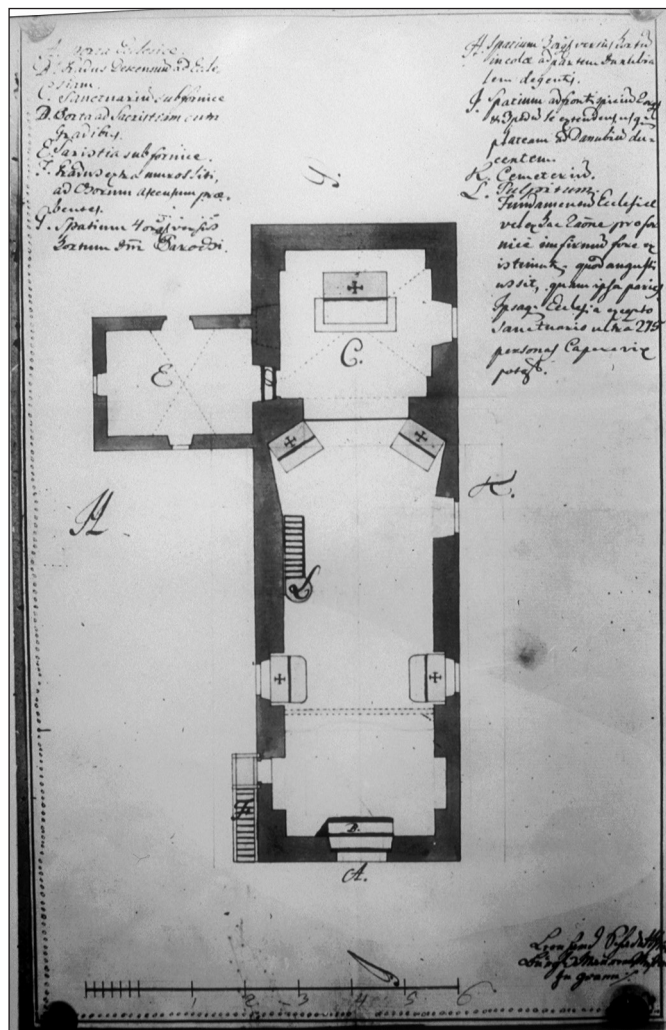

10. kép. A visegrádi 18. századi temető felszínrajza (készítette: Boruzs Katalin–Kováts István–Molnár Éva)

A Visegrád központjában fekvő általános iskola és közvetlen környezete az 1950-es évek óta jól ismert és kutatott régészeti lelőhely (BUZÁS et al. 2006, 251–252; KOVÁTS 2023, 125–129). Az iskola kétszintes műemléképülete egy emeletes, alápincézett 14–15. századi lakóház részleteit rejtje magában. A török hódoltság korában már romosan álló, elhagyott házat a 17–18. század fordulóján a telepek egyhajós templommá, majd többszöri átépítés után 1787-ben a (ma is használatban levő) második plébániatemplom megépülése után iskolává építették át. Az épületben és annak közvetlen környezetében késő középkori települési és pusztulási szintek, épületromok, egy 14–15. századi kút, a 18. századi templom szentélye és sekrestyéje, a 18. század végétől adatolható iskola válaszfalai, tüzelőberendezései, pincéje (9. kép), valamint a templomhoz tartozó, a középkori szinteket és falmaradványokat erősen bolygató barokk kori temető sírjai kerültek elő (BUZÁS et al. 2006, 252–287; KOVÁTS 2008, 256–263; KOVÁTS 2013; KOVÁTS 2023, 129–145) (10–11. kép). A falkutatások és régészeti megfigyelések számos ponton igazolták, kiegészítették és pontosították a templomra vonatkozó nagy számban rendelkezésre álló történeti források (egyházlátogatási jegyzőkönyvek, épületfelmérések, térképek stb.) adatait (12. kép). Megállapítható volt, hogy már 1698 körül használatba vették a középkori ház romjait, majd templomként egészen az 1780-as évekig több periódusban átépítették és bővítették. Ennek az időszaknak rendkívül jó állapotú építészeti részletei bukkantak elő, például a tég-

11. kép. A visegrádi 18. századi temető részletfotója (készítette: Boruzs Katalin–Kováts István–Molnár Éva)

12. kép. Leonard Schade felmérése a visegrádi templomról (1773)

13. kép. A visegrádi templom 18. századi főoltára (fotó: Kováts István)

lával burkolt padozat, a főoltár alapozási tömbje, a bélyeges téglák alapján az 1730-as és 1750-es évekre keltezhető mellékoltárok, illetve az egykori diadalív, valamint a sekrestye jelentékeny maradványai (KOVÁTS 2018b, 80–85; KOVÁTS 2020, 52–58) (13–14. kép).

A templomtól keletre, ahhoz közvetlenül csatlakozva már a 17. század végétől kialakult a temető, amelynek pontos helyét, kiterjedését és határait szintén feltünteteti több korabeli forrás. A 200 feltárt sír és a kiemelkedően gazdag leletanyag alapján részletes információkat szerezhetünk a korszak hitvilágáról, anyagi és tárgykultúrájáról. Az elhunytakat a keresztény temetkezési szokásoknak megfelelően minden esetben hanyatt, nyújtott testhelyzetben, a mellkason vagy a medencén keresztbe kulcsolt kezekkel, koporsóban temették el. Ez utóbbiak maradványai gyakran igen jó állapotban maradtak meg (KOVÁTS 2020, 61) (15–16. kép). Sírmellékletekként ruhatorozékok (francia kapcsok, gombok, csatok), ékszerek (üveggyöngyök, fülbevalók, gyűrűk), pénzérmék (I. Lipót és Mária Terézia uralkodása alatt vert *duarius*ok és krajcárok), valamint baj- vagy rontás-elhárító céllal elhelyezett vastárgyak (patkó, olló) egyaránt előkerültek (BUZÁS et al. 2006, 279–280). A mellékletek legnagyobb csoportját a különféle szakrális emlékek (kegyérmék, keresztek, rózsafüzérek, réz- és fakeretbe foglalt papír szentképek és *breverl*-ek, német nyelvterületről ismert, oltalomlevélként is ismert ereklyetartók) adják (KOVÁTS 2018b, 84–85; KOVÁTS 2020, 62–66) (17–18. kép). A változatos alakú réz vagy bronz kegytárgyakat gyakran a halottak kezére fűzött csontból vagy fából esztergált rózsafüzérekre csatolták, egyes esetekben a nyakban hordták vagy az elhunyt feje mellé helyezték. Ábrázolásaik között Krisztus,

14. kép. A visegrádi templom egyik 18. századi mellékoltára (fotó: Kováts István)

15. kép. Koporsós sír „in situ” (17. sír; fotó: Kováts István)

16. kép. Koporsós sír „in situ” (33. sír; fotó: Kováts István)

Szűz Mária, a Szentháromság allegóriája mellett különböző szentalakokat (Szent Benedek, Loyolai Szent Ignác, Nepomuki Szent János, Szent Venánc stb.), kegyhelyeket, templomokat, kegyszobrokat (Mariazell, Sonntagberg, Altötting stb.), vallásos társulatok (konfraternitások) jelvényeit és jelmondatait, fohászok, imák, ördögűző (*exorcista*) szövegek formuláit, a szentek életéhez kötődő szimbólumokat figyelhetünk meg. Az országszerte fennmaradt, jól keltezhető hasonló korú emléktárgyak (REICH 2018, 198–232; ÓDOR & VINDUS 2019, 175–228; VINDUS 2020, 203–212; ZOMBORKA 2021, 173–185) és a régészeti párhuzamok, valamint a történeti források egyaránt megerősítik, hogy a temetőt a 17–18. század fordulójától a 18. század utolsó harmadáig használták. Megszüntetése feltehetően összefügg a templom iskolává alakításával (1787), ezzel párhuzamosan az új plébániatemplom 1773–1782 közötti építkezéseivel (DERCSÉNYI & HÉJJ 1958, 413–416), valamint azokkal az egykorú rendelkezésekkel, amelyek részletesen szabályozták a temetkezések rendjét, és megtiltották a belterületeken a régi temetkezési helyek és kripták használatát (SIMON 2015, 121–123). A korabeli településhatáron kívül létesített új, napjainkig használatban lévő temető legrégebbi ismert, 1820-ból származó klasszicista síremléke alapján (SOPRONI et al. 1991, 12–13) a 19. század elején már biztosan használták.

Összességében elmondható: a fentebb röviden ismertetett kutatások eredményeképpen ma már sokkal részletesebb információkkal rendelkezünk a 18. századi Visegrád települési rendjéről, infrastruktúrájáról, gazdasági és vallási viszonyairól, anyagi kultúrájáról, lakóinak mindennapi életéről, mint korábban. Önmagában ez a tény is jelzi, hogy még a szerencsés forrásadottságok mellett sem mellőzhetők a régészeti adatokon alapuló kutatási eredmények, szemléltetve ezzel a vonatkozó kulturális örökségvédelmi törvény (*a kulturális örökség védelméről* szóló 2001. évi LXIV. törvény) 1711-ben meghúzott mesterséges korszakhatárának tarthatatlanságát (LASZLOVSZKY 2023; FONT 2025) is.

17. kép. 18. századi ruhatartozékok és sirmellékletek
(fotó: Kováts István)

A budai kamarai inspektor levelének másolatáért és a dr. Zsigmondy Árpád levéltáros által lefordított szövegért, továbbá Leonard Schade esztergomi építőmester felmérésének fotókópiájáért Szőke Mátyás ny. múzeumigazgatónak tartozom köszönettel.

18. kép. Sírba helyezett üveglapos szentkép „in situ”
(fotó: Kováts István)

IRODALOM

Asboth, M. (1821). Situationis Planum neo erectae Viae ... Wysegrad [S 12 - Div. XIII. - No. 496.] Visegrádon (Pest m.) átvezető, Duna-parti út rendezési térképe. Online: <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkeptar/5571> Letöltés: 2025. november 7.

Bendefy, L. (1976). *Mikoviny Sámuel megyei térképei különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár kéziratárának Mikoviny-térképeire. I. kötet.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

Boruzs, K. (2021). Előzetes jelentés a Visegrád, Sibrik-domb területén 2019-2020 folyamán végzett tervásatásról. *Castrum. A Castrum Bene Egyesület Folyóirata* 2021, 149–158.

Buzás, G., Laszlovszky, J., Papp, Sz., Székér, Gy. & Szőke, M. (1994). A visegrádi ferences kolostor. In: Haris, A. (szerk.), *Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Művészettörténet-Műemlékvédelem VII.* (pp. 281–304). Országos Műemlékvédelmi Hivatal.

Buzás, G. & Lövei, L. (2001). *A visegrádi királyi palota északnyugati épülete és az utcai homlokzat zárt erkélye.* Visegrád Régészeti Monográfiái 4. Szerk. Buzás, G. Visegrád: Mátyás Király Múzeum.

Buzás, G., Gróf, P., Gróh, D. & Kováts, I. (2006). Középkori településmaradványok, 18. századi plébániatemplom és temetőrészlet a visegrádi Rév utcából. *Folia Archaeologica* LII, 251–287.

Buzás, G. (2007). Visegrád egyik középkori templomának feltárása. *Műemlékvédelem. Kulturális Örökségvédelmi Folyóirat* 51(1), 43–54.

Kováts István • A 18. század régészete Visegrádon

Buzás, G. & Mészáros, O. (2008). A középkori Visegrád egyházainak régészeti kutatásai. *Magyar Sion* (Új Folyam) 2, 71–104.

Buzás, G., Szőke, B. (2025). A visegrádi ferences kolostor 2023-2024. évi kutatásai. *Archeologia-Altum Castrum Online. A Magyar Nemzeti Múzeum visegrádi Mátyás Király Múzeumának középkori régészeti online magazinja* 2025, 2–78. <https://archeologia.hu/a-visegradi-ferences-kolostor-2023-2024-evi-kutatasai> Letöltés: 2025. november 10.

Dercsényi, D. (1951). *Visegrád műemlékei*. Budapest: Közoktatásügyi Kiadóvállalat.

Dercsényi, D. & Héjj, M. (1958). Visegrád. In: Dercsényi, D. (szerk.), *Pest megye műemlékei II.* (pp. 396–480). Budapest: Akadémiai Kiadó.

EKF=Első Katonai Felmérés (1782–1785). Online: <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary> Letöltés: 2025. november 7.

Font, Á. (2025). „1711 – Meddig tart a régészet?” Beszámoló a Budapesti Történeti Múzeumban rendezett konferenciáról. *Magyar Régészet* 15(2), 32–35. http://files.archaeolingua.hu/2025NY/Upload/Font_H25NY.pdf Letöltés: 2025. november 12.

Gróf, P. (2009). Visegrád-Lepence. In: Kisfaludi, J. (szerk.), *Régészeti kutatások Magyarországon 2008. Archaeological Investigations in Hungary 2008* (pp. 314–316). Budapest: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum.

Hegy, K. (2001). Az oszmán hatalom berendezkedése és működése. In: Zsoldos A. (szerk.), *Pest megye monográfiája I/2.* (pp. 255–328). Budapest: Megye Monográfia Közalapítvány.

Hrenkó, P. (1985). Visegrád legkorábbi részletes térképei. *Dunakanyar. A Közép-Dunavidéki Intéző Bizottság Tájékoztatója* 21(2), 47–49.

Iván, L. (2004). *A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig*. Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma.

Kováts, I. & Gróf, P. (2008). Visegrád, Rév utca 4. In: Kisfaludi, J. (szerk.), *Régészeti kutatások Magyarországon 2007. Archaeological Investigations in Hungary 2007* (pp. 306–307). Budapest: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum.

Kováts, I. (2008). Templomok és vallásosság a XVIII. századi Visegrádon (Az első visegrádi plébániatemplom és temető a XVIII. században). *Magyar Sion* (Új Folyam) 44(2), 256–263.

Kováts, I. (2010). A Hódoltság korának régészeti kutatása Visegrádon. In: Kováts I. (szerk.), *Visegrád a török korban, 1526–1685. Altum Castrum 7. A visegrádi Mátyás Király Múzeum Füzetek* (pp. 48–71). Visegrád: MNM Mátyás Király Múzeuma.

Kováts, I. (2013). 18. századi temető Visegrád központjából. *Magyar Régészet* 2013/3. http://files.archaeolingua.hu/2013O/Upload/Kovats_H13O.pdf Letöltés: 2025. október 30.

Kováts, I. (2018a). Visegrád évezredei. Állandó régészeti kiállítás a Salamon-toronyban. *Altum Castrum. A visegrádi Mátyás Király Múzeum Füzetek* 8. Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma.

Kováts István • A 18. század régészete Visegrádon

Kováts, I. (2018b). Kutatások a visegrádi, 18. századi templom és temető területén. In: Kósa, P. (szerk.), *Várak, kastélyok, templomok. Évkönyv 2018* (pp. 80–85). ZIMédia Kiadó: Kárpát-medencei Örökségturisztikai Alapítvány.

Kováts, I. (2020). *Németek és magyarok Visegrádon a 18. században*. Visegrád: Mátyás Király Művelődési Ház és Városi Könyvtár.

Kováts, I. (2023). Késő középkori településmaradványok a visegrádi Áprily Lajos Általános Iskola területén az újabb kutatások tükrében. In: Buzás, G. (szerk.). *Az Anjouk Visegrádja* (pp. 125–145). Visegrád: Pro Visegrád Közhasznú Nonprofit Kft.

Laszlovszky, J. (2023). Újkori és legújabb-kori régészet Magyarországon? *Magyar Régészet* 12(1), 37–47. <https://doi.org/10.36245/mr.2023.1.6> Letöltés: 2025. május 21.

Magyar, E. (1998). *Visegrád története 1684-1756*. Budapest: Pest megyei Levéltár.

Ódor, J. G. & Vindus, M. (2019). Középkori kápolna és 16-18. századi temető Tolnárról. *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve* 41, 175–228.

Reich, Sz. (2018). Kora újkori kegyérmék. *Etnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata* 129(2), 198–232.

Simon, K. (2015). Sincerus erga antenatos nostros amor.” Temetkezés és temetők a 18. századi Budán. *Tanulmányok Budapest múltjából* 40, 121–142.

Soproni, S. (1954). A visegrádi római tábor és középkori vár. *Archaeologiai Értesítő* 81(1), 49–54.

Soproni S., Lövei, P. & Szőke, M. (1991). A visegrádi Mátyás Király Múzeum sírkögyűjteménye. Katalógus. *Altum Castrum. A visegrádi Mátyás Király Múzeum Füzetek* 2. Szerk. Buzás G. et al. Visegrád: MNM Mátyás Király Múzeum.

Tolnai, G. (2006). A visegrádi vár a törökkori ábrázolások tükrében. In: Buzás G. (szerk.), *A visegrádi fellegrvár. Visegrád régészeti monográfiái* 6 (pp. 196–218). Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeum.

Vindus, M. (2020). Barokk kegyérmek Simontornyáról. *A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve* 42, 203–212.

Zomborka, M. (2021). Kegyérmek a váci Fehérek temploma kriptájából. In: Mag, H. (szerk.), *A Tragor Ignác Múzeum közleményei. Tanulmányok Miklós Zsuzsa emlékére*. (pp. 173–185). Váci Könyvek 12. Vác: Tragor Ignác Múzeum.

AJÁNLOTT IRODALOM

Barna Gábor & Bálint Sándor (1994). *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest: Szent István Társulat.

ifj. Barta János (2000): *A tizenharmadik század története*. Budapest: Pannonica Kiadó.

Kováts István • A 18. század régészete Visegrádon

Farbaky Péter & Serfőző Szabolcs (szerk.) (2004). *Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete. Kiállítás a Budapest Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumában*. Budapest: Budapesti Történeti Múzeum.

H. Balázs Éva; Krász Lilla & Kurucz György (szerk.) (2007). *Hétköznapi élet a Habsburgok korában 1740–1815*. Budapest: Corvina Kiadó.

Mérai, Dóra (2010). "The True and Exact Dresses and Fashion." *Archaeological Clothing Remains and their Social Contexts in Sixteenth- and Seventeenth- Century Hungary*. BAR International Series 2078. Budapest: Archaeolingua.

Seewann, Gerhard (2015). *A magyarországi németek története I. A kora középkortól 1860-ig*. Budapest: Argumentum Kiadó.

Sólymos Szilveszter (2002). *Kegyérmek Pannonhalmán. Kuncze Leó bencés gyűjtése*. Pannonhalma: A pannonhalmi Szent Gellért Kollégium Könyvei 12.

Szilárdfy Zoltán (1984). *Barokk szentképek Magyarországon*. Budapest: Corvina Kiadó.